

Cinsiyet Özcülüğü Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması ve Psikometrik Özellikleri

Özlem Şahin¹, Nur Soylu Yalçınkaya²

Şahin, Ö. ve Soylu Yalçınkaya, N. (2022). Cinsiyet Özcülüğü Ölçeğinin Türkçe uyarlaması ve psikometrik özellikleri. *Nesne*, 10(23), 17-31. DOI: 10.7816/nesne-10-23-02

Anahtar kelimeler

Cinsiyet özcülüğü, özcülük, geçerlik, güvenilirlik

Keywords

Gender essentialism, essentialism, validity, reliability

Öz

Cinsiyete dair özcülük, kadınların ve erkeklerin temelden farklılaşmasına neden olan, doğuştan, doğal ve değişmez birer 'öz'leri olduğuna dair inanışları içerir. Toplumsal cinsiyet gibi sosyal kategorilere dair özcü inanışlar toplumsal eşitsizliklerle ilgili görüş ve tutumlarla ilişkilendiğinden, bu tür inanışların ölçülebilmesi önem kazanmaktadır. Bu çalışmada Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği Türkçeye uyarlanmış ve psikometrik özellikleri incelenmiştir. Ölçek Türkçeye tercüme edilerek örneklemini üniversite öğrencilerinin oluşturduğu üç ayrı çalışmada kullanılmıştır (Çalışma 1, $n = 210$; Çalışma 2, $n = 400$; Çalışma 3, $n = 397$). Ölçek tüm çalışmalarda orijinal çalışmada olduğu gibi tek faktörlü bir yapıya işaret etmiştir. Üç çalışmada da bulunan yüksek Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı (Çalışma 1, $\alpha = .93$; Çalışma 2, $\alpha = .88$; Çalışma 3, $\alpha = .91$), ölçeğin cinsiyet özcülüğünü güvenilir olarak ölçtüğünü göstermiştir. Korelasyon analizlerine göre üç çalışmada da cinsiyet özcülüğünün çelişik duygulu cinsiyetçilik ve her bir alt ölçeği (düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik) ile pozitif yönde ilişkilendiği bulunmuştur. İlk iki çalışmada erkek katılımcıların cinsiyet özcülüğü skorlarının kadın katılımcılara kıyasla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Üç çalışmada da düşük faktör yükü gösteren iki maddenin ölçekten çıkarılması önerilmiştir. Bulgular Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin Türkiye'de cinsiyet özcülüğünü ölçebilecek güvenilirlik ve geçerlikte olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe versiyonunun Türkiye'de toplumsal cinsiyet alanındaki araştırmaların genişlemesine yapacağı katkılar tartışılmıştır.

Turkish Adaptation of the Gender Essentialism Scale and its Psychometric Properties Abstract

Gender essentialism refers to beliefs about innate, natural and fixed 'essence's that lead to fundamental differences between men and women. Since essentialist beliefs regarding social categories like gender relate to perceptions of and attitudes toward social inequalities, it is important for researchers to be able to measure such beliefs. The present research provides an adaptation of the Gender Essentialism Scale to Turkish and an examination of the psychometric properties of the Turkish scale. The scale has been translated into Turkish and used in three studies with university student samples (Study 1, $n = 210$; Study 2, $n = 400$; Study 3, $n = 397$). As expected, across all studies, gender essentialism was positively correlated with ambivalent sexism and both of its subscales (hostile and benevolent sexism). In two of the studies, in line with expectations, male participants scored higher on gender essentialism than female participants. Two items that had unacceptable factor loadings across all studies were removed from the scale. Results suggest that the Turkish version of the Gender Essentialism Scale can be used as a valid and reliable measure of gender essentialism. The adaptation of this measure to Turkish is expected to contribute to future studies on gender in Turkey.

Makale Bilgisi

Geliş tarihi: 3 Nisan 2021

Düzeltilme tarihi: 12 Ocak 2022

Kabul tarihi: 7 Şubat 2022

DOI: 10.7816/nesne-10-23-02

¹ Yüksek Lisans öğrencisi, Boğaziçi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, ozlem.sahin(at)boun.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0453-2955

² Dr. Öğr. Üyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, nur.soylu(at)boun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8947-3792

Bireyler, ırk, etnik köken, veya toplumsal cinsiyet gibi sosyal kategorilere farklı anlamlar yükleyebilirler. Örneğin, bu gibi kategorilerin üyelerinin kendilerini tanımlayan, derin ve değişmez bir ortak doğaya sahip olduğuna dair inanışlar yaygındır. Bu tür inanışlar, bu kategorilerin sosyal inşasını göz ardı ederek doğal ve doğuştan gelen boyutlarını vurgulayan özcü inanışlar olarak tanımlanmaktadır (Bastian ve Haslam 2006; Haslam ve ark., 2000, 2002; Prentice ve Miller, 2007; Williams ve Eberhardt, 2008). Bu çalışmada, Skewes ve arkadaşları (2018) tarafından geliştirilen ve toplumsal cinsiyete dair özcü inanışları ölçen bir ölçüm aracı olan Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin (*Gender Essentialism Scale*) Türkçeye uyarlanması ve geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi hedeflenmiştir.

Özcü inanışlara göre sosyal kategoriler, insanlar arasındaki temel ve anlamlı, keskin ayrışmalara işaret eder; buna göre, bir kişinin nasıl bir insan olduğu, ait olduğu sosyal kategorilerin taşıdığı 'öz'ler ile belirlenir. Bir sosyal kategoriye tanımlayan özün net bir tanımı olmasa da, çoğu zaman biyolojik ve genetik, zaman zamansa kültürel bir temele dayandığına inanılır (Dar-Nimrod ve Heine 2011; Verkuyten 2003). Örneğin, beyazlar ve siyahilerin farklı genetik yapıya sahip oluşuyla ilgili varsayımlar üzerinden, temelden bambaşka özellikler taşıyan insan grupları olduklarına (Byrd ve Hughey 2015; No ve ark., 2008; Williams ve Eberhardt 2008) veya kadın ve erkeklerin sosyal ve davranışsal olarak ayrışmasının biyolojik farklardan ileri geldiğine dair inanışlar (Haslam ve ark., 2000; Skewes ve ark., 2018), özcülük örnekleri olarak değerlendirilir. Özcü inanışlar, gruplararası hiyerarşiyi normalleştirme, toplumsal eşitsizlikleri kabullenme ve toplumsal eşitsizlikleri giderme amacı güden politikalara karşı çıkma gibi eğilimlerle pozitif yönde ilişki göstermektedir (örn., Kimel ve ark., 2016; Rhodes ve Moty, 2020; Williams ve Eberhardt, 2008). Bu anlamda özcü inanışlar ve ilişkilendikleri değişkenlerin araştırılması, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesi süreçlerinin anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Cinsiyet, en yaygın olarak özcü inanışlar üzerinden düşünülen sosyal kategorilerden biridir (Lee ve ark., 2020; Prentice ve Miller, 2007). Çocukların erken yaşlarda cinsiyet özcülüğü göstermeye başladıklarına dair çalışmalar mevcuttur (Rhodes ve Gelman, 2009). Cinsiyet özcülüğü, kadınlar ve erkeklerin, onları birbirlerinden ayıran biyolojik temelli, doğuştan gelen, doğal, değişmez özler taşıdıklarına ve bu özleri dolayısıyla sosyal ve davranışsal olarak farklılaştıklarına dair inanışları kapsar (Dar-Nimrod ve Heine, 2011; Skewes, Fine ve Haslam, 2018). Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetin biyolojik boyutunun ötesinde, toplumsal roller, beklentiler ve kalıp yargılar çerçevesinde sosyokültürel bağlamda inşa edildiğini vurgular (Lee ve ark., 2020). Cinsiyete dair özcü inanışlar ise kadın ve erkek arasındaki davranışsal farkların ortaya çıkışını biyolojik ve doğuştan etmenlere bağlarken, sosyokültürel boyutlarını görmezden gelme eğilimini içerir. Bu yönüyle cinsiyet özcülüğü, cinsiyet hiyerarşisini yeniden üretmede rol oynayan ideolojilerden biridir.

Cinsiyete dair özcü inanışlar, kadın ve erkekler için toplumun uygun gördüğü ve görmediği özellikler ile davranışlardan oluşan cinsiyet kalıp yargılarına hizmet edebilir. Örneğin çocuklar, kişilerin doğuştan atanan cinsiyetlerinin kalıp yargısal olarak belirli cinsiyet kategorileriyle bağdaştırılan davranışları (örn., futbol oynamak ya da bebeklerle oynamak) belirleyeceğini düşünmektedir (Gülgöz ve ark., 2019; Taylor ve ark., 2009). Cinsiyete dair özcü inanışlar gösteren çocuklar, toplumun kalıp yargısal olarak kendi cinsiyetleri için uygun gördüğü aktiviteleri tercih etmektedir (Meyer ve Gelman, 2016). Aynı çalışmada, ebeveynler arasında da cinsiyete dair özcü inanışların kalıp yargısal inanışlarla ilintili olduğu görülmüştür. Buna göre, daha yüksek cinsiyeti özcülüğü gösteren ebeveynler, belirli davranış ve meslekleri kadınlara ya da erkeklere uygun görme eğilimini de daha fazla göstermektedir (Meyer ve Gelman, 2016). Deneysel bir çalışmada cinsiyet farklarının biyolojik temellerine dair bir pasaj okuyan kadın katılımcılar, farkların sosyal temellerine dair bir başka pasaj okuyan katılımcılara göre, kendilerini cinsiyet kalıp yargıları ile örtüştürme eğilimini daha fazla göstermektedir (Coleman ve Hong, 2008). Bir başka çalışmada, kadınlar ve erkeklerin araştırmacılar tarafından uydurulmuş olan bir

beceride genetik nedenlerle farklılaştığına dair bir pasaj okuyan katılımcılar, bu farklılığın sosyokültürel nedenlerle ortaya çıktığını okuyan katılımcılara göre cinsiyet kalıp yargılarını daha fazla kabullenmişlerdir (Brescoll ve LaFrance, 2004).

Cinsiyete dair özcü inanışların toplumda gözlenen cinsiyete dayalı farklılıkları (örneğin, iş hayatında temsilde) kadın ve erkeğin doğasına atfetmesi, cinsiyete dayalı hiyerarşi ve toplumsal eşitsizliklerin kabul edilebilir görülmesine neden olabilir. Çalışmalar, cinsiyet özcülüğünü erkeklerin kadınlara göre daha fazla savunduğunu göstermekte (Lee ve ark, 2020; Skewes ve ark, 2018; Smiler ve Gelman, 2008) ve bu bulgu, erkeklerin cinsiyete dayalı hiyerarşide üstün konumda olmaları ile açıklanmaktadır. Erkekler arasında cinsiyet özcülüğü eğiliminin, maskülen normlara uyum gösterme eğilimi ile de ilişkili olduğu bulunmuştur (Smiler ve Gelman, 2008). ABD’de gerçekleştirilen bir çalışmada cinsiyet özcülüğünü savunan katılımcılar, kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal eşitsizlikleri kabullenme eğilimini daha güçlü olarak göstermişler (Lee ve ark., 2020). Cinsiyet özcülüğü, eşitlikçi cinsiyet rollerine dair tutumları negatif yönde, cinsiyet ayrımcılığını (örn, işe alımda ayrımcılık) meşrulaştırmayı ise pozitif yönde yordamaktadır (Skewes ve ark, 2018). Benzer şekilde cinsiyet özcülüğü, kadın haklarını ve trans haklarını destekleme eğilimini de olumsuz yönde yordamaktadır (Wilton ve ark., 2019). Cinsiyet özcülüğünü azaltmak üzere tasarlanmış pasajlar okumak kadın ve trans haklarını savunma eğilimini artırabilmektedir (Wilton ve ark., 2019). Öte yandan, kişilik ve sosyal davranışlardaki cinsiyet farklılıklarını biyolojik kökenlere atfeden bir makale okuyan katılımcılar arasında, bu açıklamayı sorgulayan bir başka makale okuyan katılımcılara göre, trans bireylerle ilgili olumsuz kalıp yargıları savunma ve önyargılı tutumlar gösterme eğiliminin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Ching ve Xu, 2018). Türkiye’de gerçekleştirilen bir çalışmada ise cinsiyete dair özcülüğün toplumsal cinsiyet eşitsizliğini meşrulaştırmayı olumlu yönde yordadığı bulunmuştur (Şahin ve Soylu Yalçınkaya, 2020).

Cinsiyet özcülüğünün toplumsal eşitsizliklerin meşrulaştırılması ve kabullenilmesine hizmet eden cinsiyetçi ideoloji ile de ilintili olması beklenir. Cinsiyet özcülüğü kadın ve erkeğin toplumdaki farklı konumlarını doğalarına atfederek normalleştirirken, cinsiyetçi ideolojiler de bu eşitsizliğin korunmasında rol oynar (Glick ve Fiske, 2001). Alan yazında cinsiyetçilik, düşmanca ve korumacı adı altında, birbirini tamamlayarak erkeklerin cinsiyet hiyerarşisindeki baskın konumunu korumaya hizmet eden iki ideoloji olarak incelenmektedir (Glick ve Fiske, 1996, 2001). Buna göre korumacı cinsiyetçilik, görünürde olumlu söylemler üzerinden geleneksel cinsiyet rolleri çerçevesinde davranan kadınlara erkekler tarafından korunma ve el üstünde tutulmayı vaad ederek kadınları kısıtlama işlevi görür (Connor ve ark., 2017; Glick ve Fiske, 2001). Geleneksel rollerin dışına çıkarak toplumsal güç kazanmaya çalışan kadınlar ise açıktan olumsuz görüş ve tepkiler içeren düşmanca cinsiyetçilik ile karşılaşmaktadır (Connor ve ark., 2017; Glick ve Fiske, 2001). Cinsiyetçilik ve cinsiyete dair özcülük arasında pozitif bir ilişki bulunduğu gösterilmiştir (Lee ve ark., 2020).

Alan yazındaki çalışmaların çoğu Kuzey Amerika’da gerçekleştirilmiştir. Cinsiyet eşitsizliği endekslerinde düşük sıralarda yer alan Türkiye bağlamında bu konuyla ilgili daha fazla araştırmanın yapılabilmesi için cinsiyet özcülüğünü ölçen ölçüm araçlarına ihtiyaç vardır. Skewes ve arkadaşları (2018) tarafından geliştirilen cinsiyet özcülüğü ölçeği, kadınlar ve erkeklerle ilgili inanışlardan ziyade cinsiyet kavramıyla ilgili özcülüğe ve cinsiyet farklılıklarının temelleriyle ilgili inanışlara odaklanmaktadır. Bu nedenle ölçek maddelerinin birçoğu kadın-erkek, anne-baba, kız-oğlan, feminen-maskülen gibi kıyaslamalar içermektedir (Skewes ve ark., 2018). Maddeler oluşturulurken cinsiyet özcülüğünün beş farklı boyutu göz önüne alınmıştır; bunlar cinsiyetlerin kesin olarak ayrışması, cinsiyet farklılıklarının biyolojik ya da doğal, değişmez, tarihsel olarak sabit, doğuştan ve bilgi verici olmasıdır (Skewes ve ark., 2018). Yazarlar, cinsiyet özcülüğünün birçok farklı boyutunu içeren bu ölçeği, bütün haliyle cinsiyet özcülüğü kavramını ölçmek için kullanılmak üzere tasarlamışlardır.

Skewes ve arkadaşları (2018), Avustralya ve Danimarka’da iki ayrı ölçek geliştirme ve değerlendirme çalışması yürütmüş ve Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği’nin alanyazında kullanılan diğer cinsiyet özcülüğü ölçeklerine kıyasla oldukça yüksek güvenilirlik gösterdiğini raporlamışlardır. Ölçeğin Türkçe çevirisinin yapı geçerliğinin temel eksenler faktör analiziyle, yordama geçerliğinin ise Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği’nin (Glick ve Fiske, 1996) daha önce Türkçeleştirilmiş olan düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik alt ölçekleriyle (Sakallı-Uğurlu, 2002) ilişkisine bakılarak incelenmesi planlanmıştır.

Yöntem

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği’nin (Glick ve Fiske, 1996) güvenilirliği ise Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ve test-tekrar test güvenilirliği değerine bakılarak incelenmiştir. Raporlanan tüm çalışmalar Boğaziçi Üniversitesi lisans öğrencileriyle, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler İnsan Araştırmaları Etik Kurulu’ndan onay alınarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma 1

Yöntem

Katılımcılar

Çalışmaya 210 Boğaziçi Üniversitesi lisans öğrencisi katılmıştır. Analizlere yalnızca ölçek maddelerini eksiksiz yanıtlamış ve anketin içerisine yerleştirilmiş dikkat kontrolü sorularını doğru yanıtlamış olan 195 katılımcı dahil edilmiştir. Bu katılımcılardan 113’ü kadın (%57.9), 74’ü erkek (%37.9) olup, sekizi ise ikili cinsiyet dışında kalmaktadır (%4.1). Örneklemenin yaş ortalaması 22.05’tir ($S = 3.14$). Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olup, tüm katılımcılara çalışmaya katılımlarından dolayı ekstra ders kredisi verilmiştir.

Test-tekrar test güvenilirliğini incelemek için ikinci çalışmaya katılmak üzere iletişim bilgilerini paylaşmış olan 146 katılımcıya ilk çalışmadan üç hafta sonra aynı anket tekrar e-postayla gönderilmiştir. Test-tekrar test güvenilirliği analizine her iki çalışmada da ölçek maddelerini eksiksiz yanıtlamış ve dikkat kontrolü sorularından geçmiş 131 katılımcı dahil edilmiştir. Bu katılımcılardan 74’ü kadın (%56.5), 53’ü erkek (%40.5) olup, üçü ikili cinsiyet dışında kalmaktadır (%2.3) ve bir katılımcı (%0.8) cinsiyet sorusunu yanıtızsız bırakmıştır. Örneklemenin yaş ortalaması 22.21’dir ($S = 3.60$).

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu: Katılımcılardan cinsiyet, yaş, bölüm ve sınıflarına ilişkin bilgiler alınmıştır.

Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği: Skewes ve arkadaşları (2018) tarafından geliştirilen Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği 25 maddeden oluşmaktadır. Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği kadın ve erkek farklılıklarının doğasına ve temellerine dair inanışlarını ölçmektedir. Ölçek maddelerine örnek olarak “Kadınlar ve erkekler temelden farklıdır” ve “Cinsiyetler arasındaki farklılıkların temelinde genler yatar” verilebilir. Orijinal çalışmada katılımcılar her bir maddeye katılıp katılmama derecelerini 5 dereceli Likert tipi ölçekte belirtmişlerdir (1 = *Kesinlikle katılmıyorum*, 5 = *Kesinlikle katılıyorum*). Ölçeğin Türkçe adaptasyonunda da 5 dereceli Likert tipi ölçeğe bağlı kalınmıştır. Ölçeğin Türkçe adaptasyonunda orijinal çalışmadaki gibi 4, 9, 15, 16 ve 25. maddelerin puanları ters yönlü olarak kodlanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puanlar kişilerin daha fazla özcü inancıya sahip olduklarını göstermektedir.

Skewes ve arkadaşları (2018) Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği’ni geliştirirken 31 madde hazırlamışlar fakat yaptıkları pilot çalışma sonrasında madde-toplam korelasyon ve madde varyans değerleri düşük olan ve anlam olarak açık olmadığı düşünülen altı maddeyi ölçekten çıkarmışlardır. Sonrasında Avustralya ($\alpha = .90$) ve Danimarka’da ($\alpha = .89$) iki ayrı çalışma yürütmüş ve her iki örneklemede de

ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısının oldukça yüksek olduğunu bulmuşlardır. Araştırmacılar ölçeğin yapı geçerliğini incelemek için Oblimin döndürme işlemi uygulayarak temel bileşenler analizi yapmışlar ve ölçeğin birbirleriyle pozitif yönde ilişkili iki bileşenli yapı gösterdiğini bulmuşlardır. Avustralya örnekleminde ikinci bileşene ölçeğin ters yönlü kodlanan beş maddesi yüklenirken, Danimarka örnekleminde ikisi ters kodlu olmak üzere beş madde yüklenmiştir. Araştırmacılar iki bileşenli yapının metodolojik bir nedenle oluştuğunu ve teorik bir temele dayanmadığını, bu nedenle ölçeğin tek boyutlu olarak kullanılmasının daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, yüksek Cronbach alfa iç tutarlık katsayısının ölçeğin tutarlı bir cinsiyet özcülüğü kavramını farklı boyutlarıyla birlikte kapsadığına işaret ettiğini belirtmişlerdir.

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Glick ve Fiske (1996) tarafından geliştirilen Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği 22 maddeden ve iki alt ölçekten oluşmaktadır: düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik. Bu çalışmada ölçeğin Sakallı-Uğurlu (2002) tarafından Türkçeye uyarlanmış versiyonu kullanılmıştır. Sakallı-Uğurlu'nun (2002) çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı tüm ölçek için $\alpha = .85$, düşmanca cinsiyetçilik alt ölçeği için $\alpha = .87$, korumacı cinsiyetçilik alt ölçeği için ise $\alpha = .78$ olarak bulunmuştur. Sakallı-Uğurlu'nun (2002) çalışmasında olduğu gibi bu çalışmada da katılımcılar her bir maddeye katılma düzeylerini 6 dereceli Likert tipi ölçekte belirtmişlerdir (1 = *Tamamen karşıyım*, 6 = *Tamamen katılıyorum*). Düşmanca cinsiyetçilik ölçeği, kadınların erkekleri kontrol veya manipüle etmeye, güç kazanarak toplumsal üstünlük sağlamaya çalıştıklarına dair olumsuz görüşler içermektedir. Korumacı cinsiyetçilik ise kadınları korumaya ve yüceltmeye yönelik, görünürde olumlu fakat kadınların zayıf ve yardıma muhtaç olduğunu ima eden ifadeler içermektedir. Bu iki alt ölçek için ayrı ayrı puan hesaplanabilmekte ya da tüm maddeler üzerinden bir çelişik duygulu cinsiyetçilik puanı oluşturulabilmektedir. Düşmanca cinsiyetçilik alt ölçeğine “Kadınlar erkekler üzerinde kontrolü sağlayarak güç kazanmak hevesindedir” maddesi, korumacı cinsiyetçilik alt ölçeğine ise “Erkekler kadınsız eksiktirler” maddesi örnek olarak verilebilir.

İşlem

Ölçeğin Türkçeye çevirisi makalenin yazarları ve bir araştırma asistanı tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek İngilizceden Türkçeye üç kişi tarafından ayrı olarak çevrildikten sonra bu üç çeviri karşılaştırılmış, çeviriler arasındaki farklılıklar tartışılmış ve maddelere son hali verilmiştir. Çalışma verisi çevrimiçi anket yoluyla toplanmıştır. Katılımcılara çalışma linki e-posta ile gönderilmiş ve bu çalışmanın bir ölçek adaptasyon çalışması olduğu belirtilmiştir. Tüm katılımcılar sırasıyla Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği (Skewes ve ark., 2018) ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği'ni (Glick ve Fiske, 1996) doldurup, demografik soruları yanıtlamışlardır. Çalışma sonunda katılımcılara birkaç hafta sonra bu çalışmanın ikinci basamağının gerçekleşeceği ve bu basamağa katılmaları halinde bir ekstra ders kredisi daha alacakları belirtilmiştir. İkinci basamağa katılmak istediğini belirten katılımcılara üç hafta sonra çalışma linki e-posta ile gönderilmiştir. Test-tekrar test güvenilirliğini incelemek için gerçekleştirilen ikinci çalışmada katılımcılar aynı ölçekleri tekrar doldurmuşlardır.

Bulgular

Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği geçerlik ve güvenilirlik açısından incelenmiştir. Ayrıca ölçek puanlarındaki cinsiyet farklılıkları test edilmiştir.

Geçerlik Analizleri

Yapı Geçerliği

Ölçeğin faktör yapısı temel eksenler faktör analiziyle (*principal axis factoring*) incelenmiştir. Ölçek cinsiyet özcülüğünün farklı yönlerine dair maddeler içerdiğinden ortaya çıkabilecek bileşenlerin

ilişkili olması beklenmiş ve bu doğrultuda bileşenler arası korelasyonları hesaba katan oblimin döndürme işlemi uygulanmıştır. Tüm analizler SPSS 23 programı kullanılarak yapılmıştır.³

İlk olarak verilerin faktör analizine uygunluğu incelenmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği (.94) ve Bartlett testi ($p < .001$) sonuçları verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir. Çözüm sınırlaması getirilmeden yürütülen temel eksenler faktör analizinde, özdeğeri birden büyük beş faktör olduğu görülmüştür. İlk faktör toplam varyansın %39.19'unu, ikinci faktör %3.91'ini, üçüncü faktör %2.89'unu, dördüncü faktör %2.54'ünü, beşinci faktör ise %1.77'sini açıklamıştır. Ancak maddelerin faktörlere dağılımı incelendiğinde, dağılımın kuramsal bir temelden çok maddelerdeki *doğa* ve *gen* gibi ortak kelimelerin kullanımından kaynaklı olduğu görülmüştür. Ayrıca Scree testi (Cattell, 1966) ölçeğin tek faktörlü yapıda olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, ölçeğin Türkçe adaptasyonunun orijinal çalışmadaki gibi tek boyutlu ele alınabileceğine karar verilmiş ve tek faktörlü çözüm sınırlaması getirilerek ayrı bir temel eksenler faktör analizi uygulanmıştır. Bu analize göre ölçeğin maddelerinin yük değerleri Tablo 2'de verilmiştir. Tek faktör toplam varyansın %38.79'unu açıklamıştır. Ancak 11. ve 15. maddelerin yük değerleri .30'un altında kalmıştır. Bu maddelerin ölçekten çıkarılması ile ilgili karar verilebilmesi için yeterli boyutta bir örneklem ile çalışmanın yenilenmesi gerektiğinden bu maddeler ölçekten çıkarılmadan analizlere devam edilmiştir. Cinsiyet özcülüğü ile çelişik duygulu cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik puanları (tüm örneklem için ve cinsiyete göre ayrılarak) Tablo 1'de sunulmuştur.

Yordama Geçerliği

Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin yordama geçerliği, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği ve bu ölçeğin düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik alt ölçekleriyle korelasyonlarına bakılarak incelenmiştir. Cinsiyet özcülüğünün çelişik duygulu cinsiyetçilik ve düşmanca ve korumacı cinsiyetçilikle anlamlı düzeyde ve pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (bkz. Tablo 1).

Güvenirlilik Analizleri

İç Tutarlık Güvenirliliği

Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin tüm maddelerinin tutarlı bir tek boyutlu ölçek teşkil edip etmediği Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı kullanılarak incelenmiştir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısına göre ($\alpha = .93$) yüksek iç tutarlık gösterdiği bulunmuştur.⁴ Bu değer Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği'nin tümü için $\alpha = .94$, düşmanca cinsiyetçilik alt ölçeği için $\alpha = .93$, korumacı cinsiyetçilik alt ölçeği için ise $\alpha = .91$ 'dir.

Test-Tekrar Test Güvenirliliği

Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin test-tekrar test güvenirliliğinin ölçülmesi için her iki uygulamasına da katılmış olan katılımcıların puanları arasındaki ilişki korelasyon analizi ile incelenmiştir. Katılımcıların Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nden aldıkları ilk ve ikinci puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir ilişki bulunmuştur ($r = .90, p < .001$).

Cinsiyet Farkları

Katılımcıların cinsiyet özcülüğü, çelişik duygulu cinsiyetçilik, düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik puanlarının daha önceki çalışmalarda olduğu gibi (Sakallı-Uğurlu, 2002; Skewes ve ark., 2018) cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem *t* testi ile incelenmiştir. Orijinal çalışmada olduğu gibi, erkek katılımcıların cinsiyet özcülüğü puanlarının ($Ort. = 2.92, S = .68$) kadın

³ Çalışma 2 ve 3'te de SPSS 23 programı kullanılmıştır.

⁴ Madde 11 ve 15 çıkarılarak analiz yenilendiğinde iç tutarlık katsayısı $\alpha = .94$ olarak bulunmuştur.

katılımcılardan ($Ort. = 2.42, S = .66$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur ($t(185) = 4.99, p < .001, d = .75$).

Tablo 1

Yaş, Cinsiyet Özcülüğü ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Arasındaki Korelasyonlar (Çalışma 1)

Değişkenler	Kadın Ort. (S)	Erkek Ort. (S)	Total Ort. (S)	1	2	3	4	5
1. Yaş	22.13 (3.83)	21.99 (1.90)	22.05 (3.14)	--				
2.Cinsiyet Özcülüğü	2.42 (.66)	2.92 (.68)	2.57 (.74)	.01	--			
3.Düşmanca Cinsiyetçilik	2.17 (.99)	3.35 (1.12)	2.59 (1.20)	-.04	.73*	--		
4.Korumacı Cinsiyetçilik	2.01 (.93)	2.62 (1.07)	2.20 (1.03)	.01	.70*	.63*	--	
5.Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik	2.09 (.88)	2.98 (.93)	2.40 (1.01)	-.01	.80*	.92*	.89*	--

* $p < .001$

Çalışma 2

Yöntem

Çalışma 2'nin amacı Çalışma 1'i daha büyük bir örneklem ile tekrarlamak ve ilk çalışmada yük değeri .30'un altında kalmış olan maddeleri tekrar test etmektir. MacCallum ve arkadaşları (1999) faktör analizi için gerekli örneklem büyüklüğüne oransal ortak etken varyans (communality) değerlerinin önemli bir etkisi olduğunu matematiksel bir çerçevede açıklamışlardır. Araştırmacılar oransal ortak etken varyans değerleri .6 ve üzerinde olduğunda örneklem büyüklüğünün etkisi azaldığı için 100'den az kişiden oluşan bir örneklem bile yeterli olabileceğini, bu değerler .5 civarında olduğunda ise 100-200 kişilik bir örneklem ve iyi belirlenmiş faktörler gerektiğini belirtmişlerdir. MacCallum ve arkadaşlarına (1999) göre "oransal ortak etken varyans değerlerinin düşük ve üç ya da dört madde yüklenmiş az sayıda faktörün olduğu durumlarda en az 300 kişilik bir örneklem gerekmektedir" (s. 96). Çalışma 1'de analizlere 195 kişi dahil edilmiş ve oransal ortak etken varyans değerleri incelendiğinde sekiz maddenin .4 altında kaldığı görülmüştür. Bu nedenle daha büyük bir örneklem oluşturularak Çalışma 2 gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılar

Çalışmaya 400 Boğaziçi Üniversitesi lisans öğrencisi katılmıştır. Analizlere tüm ölçek maddelerini yanıtlamış ve dikkat kontrolü sorusundan geçmiş 381 katılımcı dahil edilmiştir. Bu katılımcılardan 233'ü kadın (%61.2), 143'ü erkek (%37.5) olup, beşi ise ikili cinsiyet dışında kalmaktadır (%1.3). Örneklem yaş ortalaması 20.46'dır ($S = 2.45$). Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olup, tüm katılımcılara çalışmaya katılımlarından dolayı ekstra ders kredisi verilmiştir.

Test-tekrar test güvenilirliğini incelemek için ikinci çalışmaya katılmak üzere iletişim bilgilerini paylaşmış olan 348 katılımcıya aynı anket üç hafta sonra tekrar gönderilmiştir. Analizlere her iki çalışmada da ölçek maddelerini eksiksiz yanıtlamış ve dikkat kontrolü sorularından geçmiş 318 katılımcı dahil edilmiştir. Bu katılımcılardan 203'ü kadın (%63.8), 111'i erkek (%34.9) olup, üçü ikili cinsiyet dışında kalmaktadır (%0.9) ve bir katılımcı (%0.3) cinsiyet sorusunu yanıtsız bırakmıştır. Örneklem yaş ortalaması 20.49'dur ($S = 2.49$).

Veri Toplama Araçları ve İşlem

Çalışma 1'deki işlem basamakları Çalışma 2'de aynen takip edilmiş ve aynı veri toplama araçları kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışma 1’de olduğu gibi Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği geçerlik ve güvenilirlik açısından incelenmiş ve ölçek puanlarındaki cinsiyet farkı test edilmiştir.

Geçerlik Analizleri

Yapı Geçerliği

Ölçeğin faktör yapısı temel eksenler faktör analiziyle incelenmiş ve oblimin döndürme işlemi uygulanmıştır. KMO örneklem yeterliliği (.91) ve Bartlett testi ($p < .001$) sonuçları verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir. Çözüm sınırlaması getirmeden yürütülen temel eksenler faktör analizinde, özdeğeri birden büyük yedi faktör olduğu görülmüştür. İlk faktör toplam varyansın %28.58’ini, ikinci faktör %5.33’ünü, üçüncü faktör %3.25’ini, dördüncü faktör %2.32’sini, beşinci faktör %1.84’ünü, altıncı faktör %1.54’ünü, yedinci faktör ise %1.25’ini açıklamıştır. Maddelerin faktörlere dağılımı incelendiğinde, Çalışma 1’de olduğu gibi, bu boyutların kuramsal bir temele oturmadığı görülmüştür. Scree testi (Cattell, 1966) ölçeğin tek faktörlü yapıda olduğunu işaret etmiştir. Sonuç olarak, Çalışma 1’deki gibi ölçeğin tek boyutlu ele alınabileceğine karar verilmiş ve tek faktörlü çözüm sınırlaması getirilerek ayrı bir temel eksenler faktör analizi uygulanmıştır. Bu analize göre ölçek maddelerinin yük değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği’nin Maddeleri, Faktör Yükleri, Özdeğeri ve Varyans Yüzdesi (Çalışma 1 ve Çalışma 2)

Maddeler	Faktör Yükleri	
	Çalışma 1	Çalışma 2
13. Kadınlar ve erkekler temelden farklıdır.	.83	.78
19. Erkek ve kız çocukları arasındaki farklılıklar doğuştan belirlenir.	.80	.70
18. Doğaları gereği erkeklerin kadınlar gibi davranmayı öğrenmesi zordur.	.79	.66
2. Erkekler ve kadınlar farklı yeteneklere sahiptir.	.77	.62
17. Erkekler ve kadınlar pek çok yönden birbirinden farklıdır.	.76	.64
23. Erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıklar öncelikli olarak biyoloji ile belirlenir.	.74	.64
1. Kadınların ve erkeklerin kişilikleri arasındaki farklılıklar DNA’larında kayıtlıdır.	.74	.65
14. Kadınlar doğaları gereği erkeklerden daha çok besleme ve büyütme içgüdüsüne sahiptirler.	.73	.64
21. Erkekler ve kadınlar farklı kişilik tiplerine sahiptirler.	.72	.56
3. Cinsiyetler arasındaki farklılıkların temelinde genler yatar.	.71	.62
22. Erkek ve kadın beyinleri muhtemelen çok farklı şekillerde çalışmaktadır.	.71	.62
20. Anneler doğaları gereği bebeklerin duygularına karşı babalardan daha duyarlıdır.	.70	.58
5. Kadınların ve erkeklerin kişiliklerindeki ve davranışlarındaki farklılıklar büyük ölçüde genetik yakınlıkla belirlenir.	.69	.65
4. İnsanlar genellikle davranışlarındaki cinsiyet farklılıklarının biyolojik temellerini abartırlar.*	.59	.39
8. Dünyanın neresine giderseniz gidin, erkekler ve kadınlar birbirlerinden aynı şekillerde farklılaşırlar.	.58	.47
6. Annelerin doğaları gereği yapabildikleri şeyleri babalar ancak öğrenerek yapabilirler.	.57	.45
7. İnsanlar ya maskülen ya da feminen olma eğilimindedir: orta nokta yoktur.	.57	.44
16. Erkeklerin ve kadınların kişilikleri aşağı yukarı aynıdır.*	.49	.39
10. Bir kişinin cinsiyetini öğrendiğinizde o kişinin birçok yönünü bilmek mümkün olur.	.47	.42
25. Cinsiyet farklılıklarının oluşmasında ailenin yetiştirme tarzı ve sosyal çevre, kadın ve erkek beyinlerindeki doğuştan gelen farklılardan çok daha büyük önem taşır.*	.46	.40
24. Kadınlar doğaları gereği erkeklerden daha az agresiftir.	.40	.42
9. Farklı cinsiyetlere mensup kişilerin birçok ortak özelliği vardır.*	.36	.24
12. 100 yıl sonra da toplumda kadın-erkek farklılıklarıyla ilgili görüşler bugünküne çok benzer olacaktır.	.32	.23
15. Bir kişinin erkek olduğunu bilmek, o kişinin nasıl biri olduğu hakkında size çok az şey söyler.*	.22	<.10
11. Kız ve erkek çocuklarının benzer şeylerden hoşlanma(ma)larını sağlamaya çalışmak anlamsızdır.	.13	<.10
Özdeğer	9.70	6.99
Varyans (%)	38.79	27.94

Not: *Ters kodlanan maddeler.

Tek faktör toplam varyansın %27.94'ünü açıklamıştır. Ancak Çalışma 1'deki 11. ve 15. maddelere ek olarak, Çalışma 2'de 9. ve 12. maddelerin yük değerleri de .30'un altında kalmıştır. Madde 9 ve madde 12 'nin yük değerleri .30'a yakın olduğundan ve ilk çalışmada .30'u geçmiş olduğundan bu maddeler ölçekten çıkarılmamıştır. Madde 11 ve madde 15'in yük değerleri ise .10'un altında kalmıştır. Bu iki madde incelendiğinde, bu maddelerdeki ifadelerin anlaşılmasının zor olabileceği, bu nedenle bu iki maddenin çevirisinde iyileştirme yapılması gerektiği tespit edilmiştir. Cinsiyet özcülüğü puan hesaplamaları bu maddeler ölçekten çıkarılmadan yapılmıştır.⁵ Katılımcıların cinsiyet özcülüğü, çelişik duygulu cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik puanları (tüm örneklem için ve cinsiyete göre) Tablo 3'te sunulmuştur.

Yordama Geçerliliği

Cinsiyet özcülüğünün çelişik duygulu cinsiyetçilik ve düşmanca ve korumacı cinsiyetçilikle anlamlı düzeyde ve pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (bkz. Tablo 3).

Güvenirlilik Analizleri

İç Tutarlık Güvenirliliği

Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı $\alpha = .88$ olarak bulunmuştur.⁶ Bu değer Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği'nin tümü için $\alpha = .93$, düşmanca cinsiyetçilik alt ölçeği için $\alpha = .93$, korumacı cinsiyetçilik alt ölçeği için ise $\alpha = .86$ 'dır.

Test-Tekrar Test Güvenirliliği

Katılımcıların Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nden aldıkları ilk ve ikinci puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir pozitif ilişki bulunmuştur ($r = .82, p < .001$).

Tablo 3

Yaş, Cinsiyet Özcülüğü ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Arasındaki Korelasyonlar (Çalışma 2)

Değişkenler	<i>Kadın</i>	<i>Erkek</i>	<i>Toplam</i>	1	2	3	4	5
	<i>Ort. (S)</i>	<i>Ort. (S)</i>	<i>Ort. (S)</i>					
1. Yaş	20.41 (2.62)	20.57 (2.18)	20.46 (2.45)	--				
2. Cinsiyet Özcülüğü	2.43 (.52)	2.62 (.59)	2.50 (.57)	-.03	--			
3. Düşmanca Cinsiyetçilik	2.04 (.87)	2.99 (1.15)	2.40 (1.09)	-.01	.64**	--		
4. Korumacı Cinsiyetçilik	1.93 (.81)	2.32 (.90)	2.07 (.86)	.12*	.51**	.55**	--	
5. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik	1.98 (.74)	2.66 (.88)	2.23 (.86)	.06	.66**	.91**	.85**	--

* $p < .05$. ** $p < .001$

Cinsiyet Farkları

Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. Orijinal çalışmada olduğu gibi, erkek katılımcıların cinsiyet özcülüğü puanlarının ($Ort. = 2.62, S = .59$), kadınlardan ($Ort. = 2.43, S = .52$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur ($t(374) = 3.38, p = .001, d = .34$).

⁵ Analizler bu maddeler çıkarılarak yapıldığında bulgular değişmemektedir.

⁶ Madde 9, 11, 12 ve 15 çıkarılarak analiz yenilendiğinde iç tutarlık katsayısı $\alpha = .89$ olarak bulunmuştur.

Çalışma 3

Yöntem

Açımlayıcı Faktör Analizi kullanılan iki çalışmaya göre Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin tek boyutlu olarak kullanılabileceği gösterilmiştir. Çalışma 3'te ölçek için tek boyut üzerinden Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılması planlanmıştır. Ayrıca her iki çalışmada da yük değerleri düşük olan madde 11 ve 15, Çalışma 3'te çevirileri iyileştirilerek tekrar test edilmiştir.

Katılımcılar

Çalışmaya 397 Boğaziçi Üniversitesi lisans öğrencisi katılmıştır. Analizlere tüm ölçek maddelerini yanıtlamış ve dikkat kontrolü sorusundan geçmiş 321 katılımcı dahil edilmiştir. Bu katılımcılardan 215'i kadın (%67), 93'ü erkek (%29) olup, ikisi ise (%0.6) ikili cinsiyet dışında kalmaktadır. 10 katılımcı (%3.1) cinsiyet sorusunu yanıtlamak istemediğini belirtmiş, bir katılımcı ise (%0.3) bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Örneklemin yaş ortalaması 20.74'tür ($S = 2.01$). Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olup, tüm katılımcılara çalışmaya katılımlarından dolayı ekstra ders kredisi verilmiştir.

Test-tekrar test güvenilirliğini incelemek için ikinci çalışmaya katılmak üzere iletişim bilgilerini paylaşmış olan 286 katılımcıya aynı anket üç hafta sonra tekrar gönderilmiştir. Analizlere her iki çalışmada da tüm ölçek maddelerini yanıtlamış ve dikkat kontrolü sorusundan geçmiş 188 katılımcı dahil edilmiştir. Bu katılımcılardan 129'u kadın (%68.6), 52'si erkek (%27.7) olup, biri ikili cinsiyet dışında kalmaktadır (%0.5) ve altı katılımcı (%3.2) cinsiyet sorusunu yanıtlamak istemediğini belirtmiştir. Örneklemin yaş ortalaması 20.82'dir ($S = 2.04$).

Veri Toplama Araçları ve İşlem

Çalışma 1 ve 2'deki işlem basamakları Çalışma 3'te de takip edilmiş ve aynı veri toplama araçları kullanılmıştır. Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin Çalışma 1 ve 2'de yük değerleri .30 altında olan 11. ve 15. maddeleri daha kolay anlaşılır hale gelecek şekilde düzenlenmiştir. Buna göre, Çalışma 1 ve 2'de "Kız ve erkek çocuklarının benzer şeylerden hoşlanma(ma)larını sağlamaya çalışmak anlamsızdır" şeklinde kullanılmış olan 11. madde, "Kız ve oğlan çocuklarının hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları şeylerin benzer olmasını sağlamaya çalışmak anlamsızdır" şeklinde değiştirilmiştir. Bu değişikliğe paralel olarak 19. maddedeki "erkek çocuk" ifadesi de "oğlan çocuk" olarak değiştirilmiştir. Çalışma 1 ve 2'de "Bir kişinin erkek olduğunu bilmek, o kişinin nasıl biri olduğu hakkında size çok az şey söyler" şeklinde kullanılmış olan 15. madde ise, "Bir kişinin erkek olduğunu bilmek, o kişinin nasıl biri olduğu hakkında çok az bilgi verir" şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca, 14. ve 21. maddelerin yüklemdeki çoğul eki çıkarılmıştır (örn., "Kadınlar doğaları gereği erkeklerden daha çok besleme ve büyütme içgüdüsüne sahiptir").

Bulgular

Çalışma 1 ve 2'de olduğu gibi Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği geçerlik ve güvenilirlik açısından incelenmiş ölçek puanlarındaki cinsiyet farkı test edilmiştir.

Geçerlik Analizleri

Yapı Geçerliği

Ölçeğin tek boyutlu yapısının test edilmesi için R programı (2017) kullanılarak Doğrulayıcı Faktör Analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda ortaya çıkan uyum indeksleri, $\chi^2(275) = 661.68$, $p = .000$, CFI = .87, TLI = .85, RMSEA = .07, SRMR = .05 olarak bulunmuştur. Yük değerleri

incelendiğinde madde 15'in yük değerinin $-.07$ olduğu gözlenmiştir. Madde 15'in çeviri iyileştirmesine rağmen Çalışma 2 ve Çalışma 3'te olduğu gibi çok düşük yük değerine sahip olması nedeniyle ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Madde 9 ve 12'nin yük değerleri de Çalışma 2'de olduğu gibi $.30$ 'un altında kaldığından ölçekten çıkarılmalarına karar verilmiştir. Analiz yinelenirken Madde 9, 12 ve 15 ölçekten çıkarılmış ve uyum indekslerini iyileştirme amacıyla modele programın önerdiği bazı maddeler arası hata kovaryansları eklenmiştir.⁷ Bu maddeler, aynı kelimeleri içeren (doğa, gen, biyoloji) veya anlam olarak çok yakın maddeler olduğundan hata kovaryansı eklenmesi kuramsal olarak anlamlı bulunmuştur. Yapılan değişikliklerle birlikte modelin uyum indekslerinde iyileşme gözlenmiştir, $\chi^2(203) = 415.59$, $p = .000$, CFI = $.92$, TLI = $.91$, RMSEA = $.06$, SRMR = $.05$. CFI ve TLI indekslerinin $.90$ üzerinde olması modelin kabul edilebilir olduğunu göstermekte, RMSEA ve SRMR indekslerinin $.05$ ve altı olması iyi uyum olarak değerlendirilmektedir (Tabachnik ve Fidell, 2013). Tüm indeksler bir arada değerlendirildiğinde model uyumunun iyi olduğu söylenebilir. Tüm maddelerin yük değerleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4
Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin Maddeleri ve Faktör Yükleri (Çalışma 3)

Maddeler	Faktör Yükleri
19. Oğlan ve kız çocukları arasındaki farklılıklar doğuştan belirlenir.	.78
13. Kadınlar ve erkekler temelden farklıdır.	.75
17. Erkekler ve kadınlar pek çok yönden birbirinden farklıdır.	.71
1. Kadınların ve erkeklerin kişilikleri arasındaki farklılıklar DNA'larında kayıtlıdır.	.72
22. Erkek ve kadın beyinleri muhtemelen çok farklı şekillerde çalışmaktadır.	.67
18. Doğaları gereği erkeklerin kadınlar gibi davranmayı öğrenmesi zordur.	.67
2. Erkekler ve kadınlar farklı yeteneklere sahiptir.	.67
21. Erkekler ve kadınlar farklı kişilik tiplerine sahiptir.	.65
5. Kadınların ve erkeklerin kişiliklerindeki ve davranışlarındaki farklılıklar büyük ölçüde genetik yatkınlıkla belirlenir.	.67
23. Erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıklar öncelikli olarak biyoloji ile belirlenir.	.65
14. Kadınlar doğaları gereği erkeklerden daha çok besleme ve büyüme içgüdüsüne sahiptir.	.61
3. Cinsiyetler arasındaki farklılıkların temelinde genler yatar.	.63
20. Anneler doğaları gereği bebeklerin duygularına karşı babalardan daha duyarlıdır.	.57
7. İnsanlar ya maskülen ya da feminen olma eğilimindedir: orta nokta yoktur.	.57
6. Annelerin doğaları gereği yapabildikleri şeyleri babalar ancak öğrenerek yapabilirler.	.51
10. Bir kişinin cinsiyetini öğrendiğinizde o kişinin birçok yönünü bilmek mümkün olur.	.53
16. Erkeklerin ve kadınların kişilikleri aşağı yukarı aynıdır.*	.47
8. Dünyanın neresine giderseniz gidin, erkekler ve kadınlar birbirlerinden aynı şekillerde farklılaşırlar.	.45
24. Kadınlar doğaları gereği erkeklerden daha az agresiftir.	.45
4. İnsanlar genellikle davranışlardaki cinsiyet farklılıklarının biyolojik temellerini abartırlar.*	.42
11. Kız ve oğlan çocuklarının hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları şeylerin benzer olmasını sağlamaya çalışmak anlamsızdır.	.39
25. Cinsiyet farklılıklarının oluşmasında ailenin yetiştirme tarzı ve sosyal çevre, kadın ve erkek beyinlerindeki doğuştan gelen farklılıklardan çok daha büyük önem taşır.*	.35
Özdeğer	8.57
Varyans (%)	36.3

Not: *Ters kodlanan maddeler

Yordama Geçerliği

Cinsiyet özcülüğünün çelişik duygulu cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilikle anlamlı düzeyde ve pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (bkz. Tablo 5).

⁷ Hata kovaryansı eklenen maddeler: 14 ve 20, 6 ve 20, 1 ve 3, 17 ve 21, 17 ve 22, 6 ve 14.

Tablo 5

Yaş, Cinsiyet Özcülüğü ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Arasındaki Korelasyonlar (Çalışma 3)

Değişkenler	<i>Kadın</i>	<i>Erkek</i>	<i>Toplam</i>	1	2	3	4
	<i>Ort. (S)</i>	<i>Ort. (S)</i>	<i>Ort. (S)</i>				
1. Yaş	20.58 (1.99)	21.19 (2.07)	20.74 (2.01)	--			
2. Cinsiyet Özcülüğü	2.34 (.62)	2.50 (.76)	2.37 (.67)	.04	--		
3. Düşmanca Cinsiyetçilik	1.85 (.86)	2.71 (1.24)	2.09 (1.06)	-.01	.64*	--	
4. Korumacı Cinsiyetçilik	1.92 (.80)	2.33 (1.01)	2.02 (.88)	.02	.61*	.62*	--
5. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik	1.88 (.75)	2.52 (.99)	2.06 (.87)	.01	.70*	.92*	.88*

* $p < .001$ **Güvenirlilik Analizleri****İç Tutarlık Güvenirliliği**

Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı $\alpha = .92$ olarak bulunmuştur. Bu değer Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği'nin tümü için $\alpha = .93$, düşmanca cinsiyetçilik alt ölçeği için $\alpha = .93$, korumacı cinsiyetçilik alt ölçeği için ise $\alpha = .87$ 'dir.

Test-Tekrar Test Güvenirliliği

Katılımcıların Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nden aldıkları ilk ve ikinci puanlar arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur ($r = .84, p < .001$).

Cinsiyet Farkları

Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. Çalışma 1 ve 2'nin aksine, erkek katılımcıların cinsiyet özcülüğü puanlarının ($Ort. = 2.54, S = .78$) kadın katılımcılardan ($Ort. = 2.38, S = .63$) farklı olmadığı bulunmuştur ($t(146.38) = 1.76, p = .08, d = .22$).

Tartışma

Bu araştırmada Skewes ve arkadaşları (2018) tarafından geliştirilen Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması gerçekleştirilmiş ve psikometrik özellikleri değerlendirilmiştir. Orijinal ölçeğe mümkün olduğunca sadık kalınabilmesi ve problemlili olabilecek maddelerin değerlendirmesinin azami dikkatle yapılabilmesi adına üç çalışma gerçekleştirilmiştir. Yüksek Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ve test-tekrar test değerinin bulunduğu Çalışma 1'de iki maddenin yük değerinin .30'un altında kaldığı gözlenmiştir. Oransal ortak etken varyans değeri düşük madde sayısı ve örneklem boyutu göz önüne alınarak daha büyük bir örneklem kullanılarak yeni bir çalışma yapılması hedeflenmiş ve Çalışma 2 gerçekleştirilmiştir. İkinci çalışmada da ölçeğin iç tutarlık ve güvenirlilik değerleri yüksek olarak bulunmuştur. Bu çalışmada da yük değeri Çalışma 1'de de .30'un altında kalan maddelerin yanı sıra (11, 15) iki madde daha düşük yük değeri almıştır (9 ve 12). Bu maddelerdeki ifadeler araştırma ekibi tarafından incelenerek çevirilerinde iyileştirme yapıp yapılamayacağı tartışılmıştır. Her iki çalışmada da yük değeri .30'un altında kalan madde 11 ve 15'deki ifadelerin daha anlaşılır kılınabileceği düşünülmüştür. Bu maddelerin çevirilerinde iyileştirme yapılarak Çalışma 3 gerçekleştirilmiştir. Üçüncü çalışmada da ölçeğin yüksek iç tutarlık katsayısı ve test-tekrar test değerine sahip olduğu bulunmuştur. Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçlarına göre, çeviri iyileştirmesinden sonra madde 11'in yük değeri yükselirken, madde 15'in yük değerinin önceki

çalışmalarda olduğu gibi çok düşük (.10'un altında) olduğu görülmüştür. Madde 9 ve 12'nin yük değerleri de Çalışma 2'de olduğu gibi .30'un altında kalmıştır. Bu üç maddenin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Ölçeğe dahil edilen 22 maddenin yük değerlerinin yeterli seviyede olduğu görülmüştür.

Ölçeğin yapı geçerliği açılımlayıcı faktör analizi ile incelendiğinde birden fazla boyut ortaya çıksa da, bu boyutların kuramsal temeli olmadığı belirlenmiştir. Ölçeğin tek faktör halinde ele alındığı doğrulayıcı faktör analizinin uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin orijinal çalışmadaki gibi tek boyutlu olarak ele alınabileceği sonucuna varılmıştır. Ölçeğin yordama geçerliği, Sakallı-Uğurlu (2002) tarafından Türkçeye uyarlanan Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği'yle (Glick ve Fiske, 1996) ilişkisine bakılarak incelenmiştir. Her üç çalışmada da cinsiyet özcülüğünün hem çelişik duygulu cinsiyetçilik toplam puanı hem de düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik alt ölçeklerindeki puanlarıyla beklendiği şekilde anlamlı düzeyde ve pozitif yönde ilişkilendiği bulunmuştur. Katılımcıların cinsiyet özcülüğü puanlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığı incelendiğinde ise, Çalışma 1 ve 2'de erkek katılımcıların kadın katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek cinsiyet özcülüğü puanına sahip oldukları görülmüştür; fakat bu bulgu Çalışma 3'te tekrarlanmamıştır.

Bu araştırma, Cinsiyet Özcülüğü Ölçeği'nin Türkçe versiyonunun 22 maddelik tek boyutlu bir ölçek olarak Türkiye'de cinsiyet özcülüğünü ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Çalışmaların örneklemi lisans öğrencilerinden oluştuğu için, ölçeğin yaş ve eğitim seviyesi bakımından çeşitlilik gösteren katılımcı örneklemelerinde de test edilmesi önem arz etmektedir. Düşük sosyoekonomik seviyedeki katılımcılar arasında cinsiyete dair özcü inanışların yüksek sosyoekonomik seviyedeki katılımcılara göre daha yüksek düzeyde savunulması beklenebilir; fakat özcü inanışların cinsiyetçilik ile bu örnekleme benzer şekilde ilişkilmesi muhtemeldir.

Cinsiyet özcülüğünü ölçebilecek herhangi bir ölçeğin bulunmadığı Türkçe psikoloji alan yazınına bu ölçeği kazandırmanın alanda yürütülecek toplumsal cinsiyet çalışmalarına önemli ölçüde katkı yapması beklenmektedir. Toplumsal cinsiyet kategorileriyle ilgili özcü inanışların ölçülebilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin meşrulaştırılması yönündeki eğilimlerin psikolojik temelleriyle ilgili araştırmaların artmasını sağlayacaktır. Dünya Ekonomik Forumu (2021) verilerine göre cinsiyet eşitliği sıralamasında Türkiye 156 ülke arasında 133. sırada yer almıştır. Buna göre toplumda özellikle siyaset ve işgücüne katılımı hem genel temsil seviyesi olarak, hem de temsil edildikleri pozisyonların statüsü bakımından, kadınların erkeklere göre ciddi ölçüde geride kaldığı görülmektedir. Alan yazındaki çalışmalar ışığında, kadınların çeşitli toplumsal alanlarda erkeklerle eşit oranda ve eşit seviyelerde temsil edilmeyişinin cinsiyete dair özcü inanışlar üzerinden meşrulaştırılmasının mümkün olduğu görülmektedir (Dar-Nimrod ve Heine, 2011; Skewes ve ark., 2018; Şahin ve Soylu Yalçınkaya, 2020). Örneğin, özcü inanışlar kadınların özellikle güç ve statü ile ilişkilendirilen alanlarda ve rollerde düşük oranda temsil edilmesinin cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıkların bir sonucu olduğuna dair çıkarımları destekleyebilir. Bir başka deyişle toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların ve erkeklerin cinsiyete dayalı sosyalleşmeden ziyade doğaları gereği farklı özellik, ilgi ve becerilere sahip olduğu söylemi üzerinden gerekçelendirilebilir. Bu tür açıklamalar, toplumsal kalıp yargıları yeniden üretmekte ve toplumsal eşitsizliklerin olağan kabul edilmesine hizmet edebilmektedir. Toplumsal cinsiyetin yanı sıra farklı sosyal kimliklerle ilgili özcü inanışlar da benzer şekilde toplumsal eşitsizliklerin normalleştirilmesine neden olabilmektedir (Williams ve Eberhardt, 2008). Bundan sonraki çalışmalarda özellikle ırk ve etnik köken gibi biyolojik boyutları olan sosyal kimliklerle ilgili özcü inanışların ölçülmesi ve gruplararası ilişkilerle ilgili değişkenlerle ilişkilerinin değerlendirilmesi de alan yazına önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Bastian, B. ve Haslam, N. (2006). Psychological essentialism and stereotype endorsement. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42(2), 228–235. doi:10.1016/j.jesp.2005.03.003
- Byrd, W. C. ve Hughey, M. W. (2015). Biological determinism and racial essentialism: The ideological double helix of racial inequality. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 661(1), 8–22. doi:10.1177/0002716215591476
- Cattell, R. B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1(2), 245-276. doi: 10.1207/s15327906mbr0102_10
- Ching, B. H. H. ve Xu, J. T. (2018). The effects of gender neuroessentialism on transprejudice: An experimental study. *Sex Roles*, 78(3), 228-241. doi: 10.1007/s11199-017-0786-3
- Connor, R. A., Glick, P. ve Fiske, S. T. (2017). Ambivalent sexism in the twenty-first century, içinde, C. G. Sibley & F. K. Barlow (Ed), *The Cambridge handbook of the psychology of prejudice* (pp. 295–320). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316161579.013>
- Dar-Nimrod, I. ve Heine, S. J. (2011). Genetic essentialism: On the deceptive determinism of DNA. *Psychological Bulletin*, 137(5), 800-818. doi: 10.1037/a0021860
- Dünya Ekonomik Forumu. (2021). *Global gender gap report 2021*. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491-512. doi: 10.1037/0022-3514.70.3.491
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56, 109–118. doi:10.1017/cbo9781139022736.005
- Gülgöz, S., DeMeules, M., Gelman, S. A. ve Olson, K. R. (2019). Gender essentialism in transgender and cisgender children. *PloS one*, 14(11), e0224321. doi:10.1371/journal.pone.0224321
- Haslam, N., Rothschild, L. ve Ernst, D. (2000). Essentialist beliefs about social categories. *British Journal of Social Psychology*, 39(1), 113– 127. doi:10.1348/014466600164363
- Haslam, N., Rothschild, L. ve Ernst, D. (2002). Are essentialist beliefs associated with prejudice? *British Journal of Social Psychology*, 41(1), 87–100. doi:10.1348/014466602165072
- Kimel, S. Y., Huesmann, R., Kunst, J. R. ve Halperin, E. (2016). Living in a genetic world: How learning about interethnic genetic similarities and differences affects peace and conflict. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42(5), 688–700. doi:10.1177/0146167216642196
- Lee, K. Y., Reis, H. T. ve Rogge, R. D. (2020). Seeing the world in pink and blue: Developing and exploring a new measure of essentialistic thinking about gender. *Sex Roles*, 83(11), 685-705. doi: 10.1007/s11199-020-01141-1
- MacCallum, R. C., Widaman, K. F., Zhang, S. ve Hong, S. (1999). Sample size in factor analysis. *Psychological Methods*, 4(1), 84-99. doi: 10.1037/1082-989X.4.1.84
- Meyer, M. ve Gelman, S. A. (2016). Gender essentialism in children and parents: Implications for the development of gender stereotyping and gender-typed preferences. *Sex Roles*, 75(9), 409-421. doi: 10.1007/s11199-016-0646-6
- No, S., Hong, Y. Y., Liao, H. Y., Lee, K., Wood, D. ve Chao, M. M. (2008). Lay theory of race affects and moderates Asian Americans' responses toward American culture. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(4), 991–1004. doi:10.1037/a0012978
- Prentice, D. A. ve Miller, D. T. (2006). Essentializing differences between women and men. *Psychological Science*, 17(2), 129–135. doi:10.1111/j.1467-9280.2006.01675

- R Core Team (2017). R: A Language and Environment for Statistical Computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. url: <https://www.R-project.org>
- Rhodes, M. ve Moty, K. (2020). What is social essentialism and how does it develop?, içinde, J. B. Benson & M. Rhodes (Ed), *Advances in child development and behavior: The development of social essentialism* (pp. 1-23). Elsevier.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 47-58.
- Skewes, L., Fine, C. ve Haslam, N. (2018). Beyond mars and venus: The role of gender essentialism in support for gender inequality and backlash. *PLoS ONE*, 13(7), 1-17. doi: 10.1371/journal.pone.0200921
- Smiler, A. P. ve Gelman, S. A. (2008). Determinants of gender essentialism in college students. *Sex Roles*, 58(11), 864-874.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Pearson Education, Limited.
- Taylor, M. G., Rhodes, M. ve Gelman, S. A. (2009). Boys will be boys; cows will be cows: Children's essentialist reasoning about gender categories and animal species. *Child Development*, 80(2), 461-481.
- Verkuyten, M. (2003). Discourses about ethnic group (de-) essentialism: Oppressive and progressive aspects. *British Journal of Social Psychology*, 42, 371-391. doi: 10.1348/014466603322438215
- Williams, M. J. ve Eberhardt, J. L. (2008). Biological conceptions of race and the motivation to cross racial boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94(6), 1033-1047. doi: 10.1037/0022-3514.94.6.1033.
- Wilton, L. S., Bell, A. N., Carpinella, C. M., Young, D. M., Meyers, C. ve Clapham, R. (2019). Lay theories of gender influence support for women and transgender people's legal rights. *Social Psychological and Personality Science*, 10(7), 883-894. doi: 10.1177/1948550618803608.

Copyright of Nesne: Journal of Psychology is the property of SADA Enstitusu - Artsurem and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.